

مجموعه معماری آرامگاهی

مزار شیخ احمد جام

فرامرز صابر مقدم

مجموعه معماری آرامگاهی مزار شیخ احمد جام

متن: فرامرز صابر مقدم

عکس: حمید هاشمی پور

نشر سنبله

سنگ قبر صندوقی (سنگ ناد علی) مطرح می‌شود.

نگارنده در بخش سوم بنای ایوان، ساختار معماری، اجزا و عناصر تزئینی، گنبدخانه، تاریخ بنیان مسجد کرمانی، گنبد سفید، سراچه و کاوش‌های باستان‌شناسی آن، مسجد عتیق، مسجد جامع نو، گنبد فیروز شاهی، بنای آب انبار و متعلقات آن، مسجد زیرزمینی، مدرسه امیرشاه ملک، محوطه درختکاری مقابل مزار، اشیاء اهدایی به مزار شیخ جام، نمونه قران‌های خطی، اصطلاحات متداول در معماری اسلامی و پانوشت‌ها را مورد توجه قرار داده است.

نگارنده ابتدا با جمع‌آوری آنچه به صورت مقاله‌های مختصر در کتاب‌ها (متون تاریخی، معماری، سفرنامه‌ها) و نشریات درباره این مجموعه نگاشته شده بود، چارچوب پژوهش را مشخص و سپس به طور میدانی و در محل مجموعه با تهیه عکس از مکان‌های مهم و پرجاذبه معماری، کتیبه‌های موجود انجام کار را دنبال کرده است. و همزمان بررسی بر روی گزارشات فنی مجموعه و پیشینه فعالیت‌های مرمتی بر روی مزار تا حدودی ساختار معماری این مکان مشخص شده است. نقشه‌های ابنیه تکمیل و بر روی آنها طرح سه بعدی یا ایزومتریک در نظر گرفته شده تا به شکل یک مجموعه در اختیار پژوهشگران قرار گیرد. کتاب اقتباسی است از پایان نامه دوره کارشناسی ارشد باستان‌شناسی نگارنده تحت عنوان مجموعه معماری - آرامگاهی مزار شیخ الاسلام احمد جام، که با وقوف بر وسعت، ویژگی‌های معماری - تاریخی و تزئینات این مجموعه صورت گرفته است.

هسته مرکزی مجموعه آرامگاهی مزار شیخ احمد، به نظر می‌رسد همان خانقاه معدآباد بوده است که در حدود یک قرن بعد پس از وفات شیخ در سال ۶۳۳ هـ. ق بازسازی شده و تزئیناتش تکمیل و در قرون بعدی به تدریج بناهایی در اطراف و طرفین بنای مرکزی ساخته شده است. بررسی‌ها نشانگر آن است که بناهایی از این مجموعه حذف شده‌اند.

درواقع این مجموعه محل تلاقی ذوق هنری، استعداد، مهارت هنرمندان و نمایشگر باورهای مذهبی برای ارائه دادن قسمتی از جلوه‌های جاویدان هنری و تزئینی است، به گونه‌ای که در مواجهه با بناهای موجود، شاهد ارتباط متقابل عرفان و مفاهیم معماری می‌باشیم. از جمله دستمایه هنرمندان خوشنویس برای نگاشتن کتیبه‌های زیبا بیشتر آیت و سور مبارکه قرآن کریم، احادیث پیامبر (ص) و ستایش‌های عرفانی است. بناهای این مکان یادگاری است نفیس که رشته وسیعی از انواع اجزا و عناصر معماری و همچنین تزئینات وابسته به آن را دربرمی‌گیرد و شامل فضاهایی چون ایوان گنبدخانه، مسجد کرمانی، گنبد سفید، مسجد عتیق، سراچه، مسجد جامع نو، گنبد فیروز شاهی، آب انبار است.

کتاب حاضر در سه بخش ارائه شده است: بخش نخست به موقعیت جغرافیایی و پیشینه تربت جام، مروری بر زندگی شیخ احمد جام و شکل‌گیری جام و مجموعه معماری مزار شیخ الاسلام احمد پرداخته است. در بخش دوم مباحثی چون: ورودی مجموعه، آرامگاه شیخ جام، لوح سنگی افراشته بر بالای سر، لوح سنگی پایین پا، دست نگاشته‌های تاریخی بر نمای محجر، سنگ مزارهای مجموعه و